

In een onzer vorige artikelen hebben we er reeds op gewezen, hoe Staveren een middelpunt was voor handelsverkeer, en hoe zijn bloei de Noormannen lokte. Omtrent de omvang van Staverens handel, die overigens niet klein moet zijn geweest, gezien de weelde die er heerste, en waardoor de Noormannen Staveren als een goede buit beschouwden, kan niets met zekerheid worden gezegd. In de oorkonden wordt van Friese kooplieden gesproken, maar hier kunnen ook Hollanders, Zeeuwen, Ommelanders en Oostfriezen mee zijn bedoeld. De muntvondsten, welke van de negende tot de tiende eeuw steeds talrijker doch meteen steeds armer aan stukken worden, bewijzen de armoede en onveiligheid, gevolgen van de invallen der Noormannen. Toen deze geëindigd waren, keerde de welvaart dan ook terug.

In het midden der elfde eeuw bleek dan ook weer grote behoefte te bestaan aan nieuwe munt. Hieraan werd tegemoet gekomen, door Bisschop Bernulf, die te Groningen munt liet slaan, en op zijn voorbeeld door de Brumonen in Friesland. Deze geldstukken hadden een geringer gewicht dan onze oude dubbeltjes, en sommigen droegen als randschrift „Staveren”.

Enkele deze munten zijn in Rome en zeer weinige in Friesland gevonden. Het grote aantal, dat de landen aan de Oostzee hebben opgeleverd, bewijst dat Staveren in deze landen handel dreef. De artikelen die werden verhandeld, waren haring (waaraan de Friezen Oosterse waren ruilden) graan, vee, zuivel en Fries laken. Uit de Rijnstreek werd wijn en was mee terug genomen.

Een zware slag voor de handel van Staveren is zeker geweest de opkomst van Lubeck. Daar voor de Friezen emigratie mogelijkheden bestonden, omdat ze konden aantonen dat overstromingen hun eigen land met ondergang bedreigde konden velen zich in het begunstigde Lubeck vestigen.

De handel op de Oostzeelanden nam dan ook zeer af. Thans zullen we nagaan welke handel Staveren dreef op de Zuiderzee en de Noordzee.

Uit het aanhouden van schepen tijdens oorlogen, kan men opmaken dat er handel met Engeland werd

gedreven. Zij voerden uit haring, timmerhout, pik en teer, hars, houtskool in vaten, vuursteen, lammeren, ganzen, huiden van paarden en schapen, maar ook linnen. Genoemde producten waren afkomstig uit Nederland en Noorwegen. Door het doorbreken van de Noordzee tot aan de Zuiderzee konden de plaatsen Hindeloopen en Workum en Harlingen ook beter handel op Holland drijven, waardoor concurrentie voor Staveren ontstond. Erger concurrenten waren de kooplieden uit Lubeck en Hamburg.

De betrekking tussen de kooplieden uit Lubeck en Hamburg was overigens van vriendschappelijke aard. Zo sprong Staveren zelf een keer voor een Habsburger in de bres te Utrecht. Dit was trouwens meteen te doen om een schuld die een poorter van Staveren had te vorderen, te innen. In Staveren werden drie tollén geheven: de bisschoppelijke, de grafelijke en de stedelijke. Of de opbrengst wel geregeld aan Utrecht en Holland werd uitgekeerd, valt te betwijfelen. Misschien hebben de graven hun tol verkocht, in de eerste helft der veertiende eeuw er is in ieder geval getwist over het eigendomsrecht van die tol, welke door de Hamburgers niet altijd werd betaald. De twist had een keer ten gevolge dat erfgenamen van de tollenaars, om aan hun geld te komen, dreigden de Hamburgers te water en te land afbreuk te doen. Hierdoor werden dus de goeden met de kwaden op een lijn geschoven. In de middel-euwen beschouwde men namelijk burgers van één stad, als solidair aansprakelijk. Met Utrecht had Staveren daarom een overeenkomst gesloten, dat alleen de schuldenaar zou worden vervolgd. Dit was trouwens meer omdat op de Vecht en IJssel ook Staverens kooplieden zelf veilig moesten zijn. De tol te Sparendam, die aan Jan van Blois behoorde, kocht Staveren in 1367 af voor 3 Keulse mark zilver, jaarlijks in Mei te Gouda te voldoen.

Harderwijk was een concurrerende stad; enige handelsbetrekking tussen haar en Staveren heeft wel bestaan. De voornaamste der Zuiderzeesteden, waarmede Staveren op goede voet stond, was zeker Kampen.

De poorters van Staveren betaalden Kampen geen tol. Omgekeerd

waren die van Kampen vrijgesteld van de bisschoppelijke tol te Staveren. In de tweede helft der 14e eeuw werd de toestand van de stad steeds hachelijker. De watervloeden hadden stukken van het land weggelegen, die nu op enige afstand in zee lagen. De haven ging door verzanding van het Vrouwenzand achteruit in waarde, en zeeschuimerij belemerde de handel, die de burgers nog op de Noordzee dreven. In 1365 bestond er een vereniging van Staverse kooplieden die op Hamburg voeren, „de Hamburgse Hanze” evenals te Amsterdam. Zij haalden

Uit het grijs verleden van een oude Hanzestad

De handel in het oude Staveren

uit die stad vooral bier; er waren toen in Hamburg niet minder dan 126 brouwerijen die voor Amsterdam en 55 die voor Staveren werkten. Van handel op de Noordzee valt in deze tijd weinig meer te bemerken. Wel had de stad nog een aandeel in de haringvangst op de kusten van Noorwegen en Schonen. Behalve in genoemde plaatsen, werd ook haring gevangen in de Kalmarsont en bij Rügen. Hier kwamen die van Staveren evenwel niet.

Op de kusten van Noorwegen hadden zij, met de Hanzeaten, gevaarlijke burenen in de krijgshaftige, door eeuwenlange veten verwilderde bewoners.

Wel moest de handelsgeest sterk ontwikkeld zijn in de kooplieden, als zij het durfden wagen in een land, waar de vreemdeling werd beschouwd niet onder bescherming der wet te staan, en waar roof en moord al te dikwijls niet werden bestraft. Bloedige twisten waren dan ook niet zeldzaam: handelaars hadden ook de kunst van het hanteren der wapenen goed geleerd, en dus hadden beide partijen gegronde redenen tot klagen.

De Wendische Staten besloten in 1284 ook de roverijen der Noren krachig te bestrijden. De Sont werd geblokkeerd en alle toevoer van koren, erwten, bonen, bier of meel naar Noorwegen verboden. De Deense Koning sloot zich bij dit verbond aan en kondigde verschillende maatregelen af. In Maart 1285 beloofde

Koning Eric van Noorwegen toe te geven en de kooplieden te beschermen. Hij hield echter zijn woord niet. Enige Duitse vorsten, bondgenoten der zeesteden, bewerkten Koning Magnus van Zweden om de rol van bemiddelaar te spelen. De onderhandelingen vloten evenwel niet best.

In 1285 verzochten inmiddels de steden Kampen, Staveren en Groningen mee te mogen genieten van de voordelen van het sluiten van een verdrag: zij waren hiertoe zeker bewogen door een aanzoek, dat Wismar haar en nog andere koop-

steden had gedaan, n.l. om in deze zaken van algemeen belang niet de Wendische steden alleen te laten staan. Langzamerhand voelde de Koning van Noorwegen zeker dat hij toch moest toegeven en zo kregen ze tenslotte enige voordelen, waaruit Staveren niet veel trok. In 1289 althans lezen we dat de Koning een overeenkomst met Kampen sloot, waarbij uitdrukkelijk werd opgemerkt dat Staveren niet in de vrede was begrepen, waarom werd niet gezegd, maar waarschijnlijk wegens enige nog steeds voortkomende vechtpartijen. De zeeroof der Noorwegers hield dan ook niet op; die van Staveren en Kampen bestrafden enige vrijbuiters bij Mastland en haalden zich daardoor des Konings ongenoegen op de hals (1293). Nu steunden de Wendische steden de Nederlandse, zodat in 1294 te Tönsberg een definitief verdrag tot stand kwam tussen Koning Eric en de 5 Wendische steden en 2 Zuiderzeesteden Wisby en Riga. Voor Staveren werd deze vrede gesloten door een zekere Hyddo. Zij kregen nu verschillende voorrechten die als wij ze zouden noemen te veel plaatsruimte zouden vragen. Nog steeds vinden we de bepaling dat het misdrijf van één privaat persoon niet op enige stad wordt verhaald. Zonder deze bepaling bestaat zeker nog altijd dat zelfde recht van de gehele stad schuldig voor de schuld van één.

De voorrechten waren evenwel

zo prim
van vo
vendien
in Noor
de koop
moesten
betere
Schonen
de Lub
Deens
1202-1
rechten
rechten
het Zul
zich in
zee eer
geving
li tot 2
ten ter
Duits
Hier h
veren
Deze v
waren
die we
door G
Storm
de Dee
maard.
voorrec
valt ni
vast da
veel h
Lubeck
deze st
nomen,
van St
te over
den he
burg ha
er voor
tijd aan
met on
een oor
marken
voord
beide l
hoge
voor n
geleden
betaald
1368 de
wel in
heel af
delen o
stilstan
1371 ee
oplever
verbon
voor S
oplever
Intus
lieden
hebben

Zij voerden uit haring, t, pik en teer, hars, houtsen, vuursteen, lammeren, viden van paarden en maar ook linnen. Genoemen waren afkomstig uit en Noorwegen. Door het van de Noordzee tot aan zee konden de plaatsen en Workum en Harlingen handel op Holland waardoor concurrentie voor ontstond. Erger concurren- de kooplieden uit Luba- mburg.

kking tussen de kooplie- ubeck en Hamburg was van vriendschappelijke sprong Staveren zelf een een Habsburger in de recht. Dit was trouwens doen om een schuld die er van Staveren had te te innen. In Staveren

ie tolleren geheven: de bise- ce, de grafelijke en de ste- de opbrengst wel gere- Utrecht en Holland werd valt te betwijfelen. Mis- ben de graven hun tol in de eerste helft der eeuw er is in ieder ge- ot over het eigendomsrecht ol welke door de Ham- niet altijd werd betaald. ad een keer ten gevolge amen van de tollenaars, un geld te komen, dreig- mburgers te water en te uk te doen. Hierdoor wer- e goeden met de kwaden geschoven. In de middel- eschouwd men namelijk an één stad, als solidair ijk. Met Utrecht had Sta- rom een overeenkomst ge- t alleen de schuldenaar n vervolgd. Dit was trou- r omdat op de Vecht en Staverens kooplieden zelf sten zijn. De tol te Spa- ie aan Jan van Blois be- cht Staveren in 1367 af ulse mark zilver, jaarlijks Gouda te voldoen.

ijk was een concurreren- enige handelsbetrekking ar en Staveren heeft wel e voornaamste der Zui- en, waarmede Staveren voet stond, was zeker

ters van Staveren betaal- en geen tol. Omgekeerd

waren die van Kampen vrijgesteld van de bisschoppelijke tol te Stave- ren. In de tweede helft der 14e eeuw werd de toestand van de stad steeds hachelijker. De watervloeden had- den stukken van het land wegge- lagen, die nu op enige afstand in zee lagen. De haven ging door verzan- ding van het Vrouwenzand achter- uit in waarde, en zeeschuimerij be- lemmerde de handel, die de burgers nog op de Noordzee dreven. In 1365 bestond er een vereniging van Sta- vere kooplieden die op Hamburg voeren, „de Hamburger Hanze” evenals te Amsterdam. Zij haalden

Uit het grijs verleden van een oude Hanzestad

De handel in het oude Staveren

uit die stad vooral bier; er waren toen in Hamburg niet minder dan 126 brouwerijen die voor Amster- dam en 55 die voor Staveren wer- ken. Van handel op de Noordzee valt in deze tijd weinig meer te beme- ren. Wel had de stad nog een aan- deel in de haringvangst op de kusten van Noorwegen en Schonen. Behalve in genoemde plaatsen, werd ook haring gevangen in de Kalmar- sont en bij Rügen. Hier kwamen die van Staveren evenwel niet.

Op de kusten van Noorwegen hadden zij, met de Hanzeaten, ge- vaarlijke burenen in de krijgshaftige, door eeuwenlange veten verwilder- de bewoners.

Wel moest de handelsgeest sterk ontwikkeld zijn in de kooplieden, als zij het durfden wagen in een land, waar de vreemdeling werd be- schouwd niet onder bescherming der wet te staan, en waar roof en moord al te dikwijls niet werden be- straft. Bloedige twisten waren dan ook niet zeldzaam: handelaars had- den ook de kunst van het hanteren der wapenen goed geleerd, en dus hadden beide partijen gegronde re- denen tot klagen.

De Wendische Staten besloten in 1284 ook de roverijen der Noren krachtig te bestrijden. De Sont werd geblokkeerd en alle toevoer van koren, erwten, bonen, bier of mel naar Noorwegen verboden. De Deen- se Koning sloot zich bij dit verbond aan en kondigde verschillende maat- regelen af. In Maart 1285 beloofde

Koning Eric van Noorwegen toe te geven en de kooplieden te bescher- men. Hij hield echter zijn woord niet. Enige Duitse vorsten, bondge- noten der zeesteden, bewerkten Ko- ning Magnus van Zweden om de rol van bemiddelaar te spelen. De onderhandelingen vlotten evenwel niet best.

In 1285 verzochten inmiddels de steden Kampen, Staveren en Gro- ningen mee te mogen genieten van de voordelen van het sluiten van een verdrag: zij waren hiertoe ze- ker bewogen door een aanzoek, dat Wismar haar en nog andere koop-

steden had gedaan, n.l. om in deze zaken van algemeen belang niet de Wendische steden alleen te laten staan. Langzamerhand voelde de Koning van Noorwegen zeker dat hij toch moest toegeven en zo kre- gen ze tenslotte enige voordelen, waaruit Staveren niet veel trok. In 1289 althans lezen we dat de Ko- ning een overeenkomst met Kampen sloot, waarbij uitdrukkelijk werd opgemerkt dat Staveren niet in de vrede was begrepen, waarom werd niet gezegd, maar waarschijnlijk wegens enige nog steeds voortko- mende vechtpartijen. De zeeroof der Noorwegers hield dan ook niet op; die van Staveren en Kampen be- straften enige vrijbuiters bij Mast- rand en haalden zich daardoor des Konings ongenoegen op de hals (1293). Nu steunden de Wendische steden de Nederlandse, zodat in 1294 te Tönnsberg een definitief ver- drag tot stand kwam tussen Ko- ning Eric en de 5 Wendische ste- den en 2 Zuiderzeesteden Wisby en Riga. Voor Staveren werd deze vrede gesloten door een zekere Hyddo. Zij kregen nu verschillende voorrechten die als wij ze zouden noemen te veel plaatsruimte zou- den vragen. Nog steeds vinden we de bepaling dat het misdrijf van één privaat persoon niet op enige stad wordt verhaald. Zonder deze bepaling bestaat zeker nog altijd dat zelfde recht van de gehele stad schuldig voer de schuld van één.

De voorrechten waren evenwel

zo primitief dat men nauwelijks van voorrechten kon spreken. Bo- vendien was de Koninklijke macht in Noorwegen niet heel sterk, zodat de kooplui ook meest op eigen kracht moesten vertrouwen. In enigszins betere toestand verkeerden zij op Schonen. Het vroegst waren hier de Lubeckers komen vissen. De Deense Koning Waldemar moet in 1202-1241 aan Staveren bijzondere rechten hebben verleend. Van deze rechten maakten zij ook gebruik. In het Zuidwesten van Schonen strekt zich in de vorm ener haak ver in zee een landtong uit. In deze om- geving kwamen jaarlijks van 25 Ju- li tot 29 September duizenden sche- pen ter haringvangst. Denen en Duitsers zoutten daar de vis in. Hier hadden de burgers van Sta- veren verschillende voorrechten. Deze voorrechten die vrij uitgebreid waren is in een oorkonde bevestigd, die werd ondertekend als getuige door Gerard Graaf van Holstein en Stormarn. als de „grote Gerrit” in de Deense geschiedenis zeer ver- maard. Dat Staveren van deze voorrechten veel baat heeft gehad, valt niet op te maken. Wel staat vast dat Staveren omstreeks 1330 veel heeft geleden door twisten met Lubeck. Intussen schijnt 1 Mei 1335 deze strijd een einde te hebben ge- nomen, maar niet in het voordeel van Staveren, dat waarschijnlijk te overmoedig was geweest, om- reden het ook de strijd tegen Ham- burg had aangeboden. In 1367 brak er voor Staveren weer een moeilijke tijd aan. In dit jaar werd de stad met ongeveer 56 andere steden in een oorlog gewikkeld tegen Dene- marken en Noorwegen. Wel werd voordat de oorlog uitbrak van deze beide landen voor de vorm nog een hoge schadeloosstelling gevraagd, voor naar deze steden beweerden, geleden onrecht. Daar dit niet werd betaald volgde in het begin van 1368 de oorlogsverklaring, die even- wel in het zelfde jaar nog niet ge- heel afliep, maar wel zoveel voor- delen opleverde, dat er een wapen- stilstand tot stand kwam, die in 1371 een beëindiging van de oorlog opleverde in het voordeel van de verbonden steden. Dat deze afloop voor Staveren nu veel voordelen opleverde geloven we niet.

Intussen lezen we dat de Koop- lieden van Staveren nog al eens last hebben van zeeroovers, evenals meer-

dere Hanzesteden. In 1394 nam de Hanzedag te Lubeck een krachtig besluit tot bestrijding van zeeroovers. Ook Staveren dat vertegenwoordigd was door een zekere Symon Bere zou hieraan deelnemen. De uitvoering liet evenwel veel te wensen over. In 1395 werden te Lubeck, waar voor Staveren Otto Dodensone aan de onderhandelingen deelnam, weer nieuwe besluiten genomen. Nu zou- den de Zuiderzeesteden en die van Holland en Zeeland met elkaar twee koggen uitrusten met 200 man, van elke 100 man moesten 30 man goed gewapende schutters zijn. Bij elk oorlogsschip moest een snik en een schuit worden gevoegd. De gehele vloot bestond uit 13 koggen: ook zij behaalde slechts een twijfelachtig succes. Wel was de Oostzee een wei- nig gezuiverd, maar een deel der vitale broeders onder Stortebeker en anderen vonden een veilige schuilplaats in Oostfriesland. Hier werden ze gaarne opgenomen.

De Hanzeaten zetten de strijd voort, Staveren, Hindeloopen en Workum onttrokken zich. Waarom wordt niets van gezegd.

Een oorlog tussen Holland en Friesland, maakte de positie van Staveren, zoals te begrijpen geheel onhoudbaar. Mochten de burgers al haring vangen, ze vonden nergens een land, waar ze hun waren kon- den afzetten. Toen de oorlog was opgehouden, de zeeroof een einde had genomen, kon de oude bloeien- de visserij niet meer terugkeren.

Sinds het jaar 1411 klaagde men over de geringe opbrengst der ha- ringvangst in de Sont. De prijs van de haring steeg in Pruisen tot een ongekende hoogte. In 1425 kwamen de vaartuigen bijna leeg terug. De haring had de hoofdrichting geno- men naar de Noordzee en de rijke winsten, welke vroeger de Hanze- aten uit de haringvangst waren toegestroomd, kwamen nu de Hol- lander en Vlamingen ten goede.

Willem Beukelsz had een betere wij- ze van bereiding aangetoond, zodat de vis langer kon duren en verder verzonden.

Voor Enkhuizen en Hoorn leg- den zich op de visserij toe. Om- streeks 1416 heet in Hoorn het eer- ste grote haringnet te zijn gebreed. Misschien hebben de Stavere vis- sers zich voor een deel naar de Westfriesse steden verplaatst.